

децентралізацію і передачу окремих повноважень на користь місцевих органів влади. Мова йде не тільки про економічну ефективність і перерозподіл коштів на регіональний рівень, але й про розширення нормотворчої ініціативи місцевих органів влади стосовно визначення об'єктів надання допомоги з урахуванням місцевих традицій і можливостей місцевої громади та здійснення безпосередньої діяльності у цьому напрямку.

Список використаних джерел:

1. Good governance [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.coe.int>
2. Доклад Генерального секретаря о работе Организации. Генеральная Ассамблея. Официальные отчеты ООН, 52-я сессия, Дополнение № 1 (A/52/1), Нью-Йорк, 3 сентября 1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/document/sgreport/A-52-1/chap2a.htm#a>
3. Про соціальне замовлення у сфері надання соціальних послуг: Проект Закону України від 16 жовтня 2009 р. № 5236 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF41G00A.html
4. European Governance A White Paper, Brussels, 25.7.2001 COM(2001) 428: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_DOC-01-10_en.htm
5. Закон України «Про соціальні послуги» від 19 червня 2003 р. № 966-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.

ПРОБЛЕМИ КОНСТИТУЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ

Ключковський Юрій Богданович
кандидат фізико-математичних наук,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри загальнотеоретичних
та державно-правових наук
факультету правничих наук
Національного університету
«Києво-Могилянська Академія»
e-mail: ukluch@ukr.net

Ключові слова: Конституція України, суб'єктивні виборчі права, виборчі цензи, принципи виборчого права.

Найважливішим актом у системі національного виборчого законодавства є Конституція України. Положення Конституції України стали надійною основою становлення демократичної держави, реалізації

суверенітету Українського народу, здійснення виборчих прав громадян. Однак деякі аспекти конституційних положень, що стосуються виборів, викликають роздуми.

Засади здійснення влади народом, у тому числі інституту виборів та виборчих прав громадян, викладені у статтях, розміщених у різних розділах Конституції України. Така розкиданість відповідних положень призводить до певної втрати цілісності, окремих повторів та прогалин у конституційному регулюванні цього визначального інституту представницької демократії.

У тексті Конституції України відчувається брак наголосу на основному змісті виборів як способу *формування влади народом*, а не на тому, що у виборах реалізуються виборчі права громадян. Такий надмірно ліберальний підхід має наслідком, зокрема, недостатнє усвідомлення суспільної небезпеки виборчих правопорушень, які слід було б розглядати не лише як порушення виборчих прав окремих осіб, але й як намагання незаконного захоплення (узурпації) влади, порушення права народу на обрання влади, та засад демократії. Відсутність такого наголосу в Конституції знаходить відображення, зокрема, у Кримінальному кодексі України, у якому виборчі злочини віднесені до Розділу V «Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина», а не до Розділу I «Злочини проти основ національної безпеки України».

Конституція України визначає два види суб'єктивних виборчих прав – активне (статті 38, 70) і пасивне (статті 38, 76, 103). Ці статті розміщені у різних розділах, які істотно відрізняються за ступенем жорсткості.

Для виборів органів місцевого самоврядування суб'єкт права голосу обмежується статтею 141. Однак для виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (далі – АРК) суб'єкт права голосу обмежено (порівняно із статтею 70 Конституції України) окреслений статтею 6 Конституції АРК (див. [1]), що не узгоджується із статтею 64 Конституції України, яка допускає обмеження конституційних прав лише Конституцією. Суб'єкт та зміст пасивного виборчого права визначаються статтею 38 та статтями 76 і 103 (для загальнодержавних виборів). Водночас стосовно місцевих виборів суб'єкт пасивного виборчого права Конституцією не визначений.

Між статтями 38 та 70 існують певні розходження у визначенні *активного виборчого права*. Так, стаття 38 використовує термін «право обирати до органів державної влади та органів місцевого самоврядування», тоді як стаття 70 утверджує «право голосу на виборах». Наявність у Конституції двох нормативних термінів для позначення одного явища небажане, оскільки може створити враження про існування двох різних прав, визначених відповідно статтями 38 та 70. Більше того, неясно, чи стаття 38 поширюється на вибори Президента України (який займає *пост*)

та сільських, селищних, міських голів (які є *посадовими особами*, а не органами).

Логічна неув'язка із статтею 38 ще більш відчутна при розгляді суб'єкта права голосу (чи «права обирати») на місцевих виборах, як він визначений у статті 141 Конституції: депутати місцевих рад «обираються *жителями* села, селища, міста, району, області», тоді як суб'єктом обрання сільського, селищного, міського голови визначено територіальну громаду». Однак, як відомо, «територіальна громада» і «жителі села, селища, міста» – різні суб'єкти права (див., наприклад, [2]), і така термінологічна двозначність навряд чи бажана у конституційному тексті. Проте в обох формулюваннях передбачене звуження кола суб'єктів права голосу на місцевих виборах порівняно із встановленим статтею 70 Конституції: далеко не всі громадяни, які відповідають критеріям статті 70, можуть голосувати на місцевих виборах, що по суті означає встановлення додаткових виборчих цензів [3]; ця проблема загострилася останнім часом у зв'язку з явищем внутрішньо переміщених осіб.

Формулювання змісту *пасивного виборчого права*, прийняте Конституцією України («право бути обраним»), що міститься у статті 38, також є дискусійним. По суті зміст пасивного виборчого права полягає у праві *претендувати на обрання*, праві *бути кандидатом на виборах*; *бути обраним* такий кандидат має лише *можливість*; це засвідчується формулюваннями статей 76 та 103 Конституції. Саме такий зміст права мав би бути відображений у всіх відповідних положеннях Конституції.

Стаття 38 не встановлює жодних обмежень, окрім громадянства; відповідні цензи встановлені статтями 76 та 103, що можна розглядати як додаткові обмеження права, встановлені Конституцією. Проте особливо цікава повна відсутність у Конституції будь-яких обмежень (цензів) пасивного виборчого права на місцевих виборах (окрім виборів депутатів Верховної Ради АРК, де відповідні цензи встановлені Конституцією АРК, знову всупереч статті 64 Конституції України). Стаття 38 передбачає право *громадянина* «бути обраним до органів місцевого самоврядування»; цензи пасивного виборчого права встановлює стаття 9 Закону «Про місцеві вибори» [4], і знову всупереч статті 64 Конституції (деякі додаткові цензи саме з цієї підстави свого часу були визнані неконституційними Конституційним Судом України [5]). Водночас вважаємо, що *доцільність* такої відсутності обмежень, передбачених Конституцією, сумнівна. Насамперед це стосується вікового цензу (якого щодо місцевих виборів Конституція не містить взагалі). Доцільно також розглянути можливість запровадження цензу осілості, принаймні щодо виборів депутатів місцевих рад. Проте, підкреслимо, такі обмеження можуть бути встановлені лише Конституцією України.

Стаття 71 Конституції проголошує п'ять основних засад демократичних виборів – загальне, рівне, пряме виборче право, вільні вибори, таємне голосування (шостий принцип – періодичних виборів –

закріплюється Конституцією неявно, через встановлення строку повноважень виборних органів та посадових осіб). Ці принципи лежать в основі вітчизняного виборчого права. Однак виникає питання щодо потреби повторення чотирьох із цих принципів (без згадки про вільні вибори) у статтях 76, 103, 136 та 141 (стосовно конкретних типів виборів). Їх зазначення у розділах, жорсткість яких істотно нижча, аніж Розділу III (до якого належить стаття 71), наводить на думку, що ці положення можуть бути модифіковані звичайним механізмом конституційних змін. Якщо ж ці положення розглядати як повтор приписів статті 71, тоді необхідне пояснення відсутності вказівки у цих статтях на принцип вільних виборів.

Стаття 71 повинна також вирішити в аспекті принципу рівного виборчого права проблему обсягу права голосу виборців за кордоном та при зміні місця голосування.

Викликає застереження термін «пряме виборче право»: навряд чи цю ознаку можна вважати характеристикою окремої галузі об'єктивного права, а тим більше характеристикою суб'єктивного права. Міжнародні документи вживають термін «прямі вибори»; цьому ж терміну віддають перевагу провідні вітчизняні конституціоналісти [6, с.268].

Не цілком ясним є встановлення засади вільних виборів (частина перша статті 71), поряд з яким у частині другій цієї статті зазначається: «Виборцям гарантується вільне волевиявлення». Вважається, що принцип вільних виборів, крім свободи волевиявлення, включає також вільне формування волі виборців [7]. Неповне конституційне формулювання цього принципу може тлумачитися як відмова від другої складової, що було б небажаним і не відповідало б європейським стандартам демократичних виборів.

Звичайно, внесення змін до статей Розділу III Конституції дуже проблематичне; однак усунення зазначених вище неточностей і протиріч за рахунок статей інших розділів Конституції вкрай необхідне. Триваючий конституційний процес дозволяє сподіватися на те, що зазначені вдосконалення конституційних положень, що стосуються виборів, можуть стати предметом уважного розгляду. Деякі з цих пропозицій вже враховані у новій редакції статті 141 Конституції, передбаченій проектом Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» [8], попередньо схваленим Верховною Радою України.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про затвердження Конституції Автономної Республіки Крим» від 23 грудня 1998 р. № 350-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 5-6. – Ст. 43.
2. Батанов О. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки / О. Батанов // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2008. – №2 (12). – С. 51-57.
3. Ключковський Ю. Принцип загального виборчого права в контексті

місцевих виборів. І. Активне виборче право / Ю. Ключковський // Вибори та демократія. – 2010. – № 4 (26). – С. 11-22.

4. Закон України «Про місцеві вибори» від 14 липня 2015 р. № 595-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 37-38. – Ст. 366.

5. Рішення Конституційного Суду України від 23 жовтня 2003 р. № 17-рп/2003 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 46. – Ст. 2389.

6. Шаповал В.М. Деякі міркування щодо виборчого права та конституційної реформи / В.М. Шаповал // Аналіз правових позицій Центральної виборчої комісії: Збірник матер. наук.-практ. конф. (м. Косів, 13-15 травня 2005 р.). – К.: Фоліант, 2005. – С. 266-270.

7. Кодекс належної практики у виборчих справах. Керівні принципи та Пояснювальна доповідь (CDL-AD(2002)23rev) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2002\)023rev-ukr](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2002)023rev-ukr).

8. Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» (реєстр. № 2217а) / Внесений Президентом України 01.07.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=55812.

МОДЕЛІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Кушніренко Олександр Георгійович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
e-mail: constlaw@ukr.net

Ключові слова: конституція, конституційний контроль, моделі конституційної юстиції, конституційний суд, «суд ампаро».

На сьогодні в світі склалися дві основні моделі органів конституційної юстиції. Це американська та європейська (австрійська).

Конституційний контроль на теренах Сполучених Штатах Америки виник на підставі прецедентів. Велику роль у його появі та формуванні відіграла справа Марбері проти Медісона, рішення по якій було ухвалено головою Верховного Суду США Джоном Маршалом у 1803 році: «Саме судова влада має право і зобов'язання сказати, що є закон» [1, с. 135].

Американській моделі характерні певні особливості, а саме:

- конституційний контроль здійснює не окремих орган, а Верховний Суд, як суд загальної юрисдикції. В умовах США конституційний контроль здійснюють практично всі суди, а тому модель нерідко характеризують як